

«بررسی تعیین وضعیت موجود، مشکلات و ارائه راهکارهایی برای بهبود کمی و کیفی محصولات مهم باغبانی ایران- فاز اول: دانه دارها (سیب و گلابی)»، (دکتر مرتضی خوشخوی)،

با وجود شرایط مناسب و امکانات بالقوه در فلات قاره ایران برای تولید محصول‌های باغی به ویژه سیب و گلابی، هنوز متوسط عملکرد هکتاری سیب و گلابی در مقایسه با متوسط عملکرد هکتاری کشورهای مهم تولید-کننده این محصول‌ها در اروپا بسیار پایین بوده و حتی کمتر از نصف می‌باشد (در سال ۱۳۸۲ برابر گزارش FAO، متوسط عملکرد سیب در ایران برابر با ۱۵/۵ تن، در هلند ۲۹/۶ تن، در فرانسه ۳۰/۸ تن و در ایتالیا ۳۲ تن در هکتار و در همین سال متوسط عملکرد گلابی در ایران برابر ۱۱/۵ تن، در هلند ۲۶/۷ تن، در فرانسه معادل ۱۵ تن و در ایتالیا ۱۸/۳ تن در هکتار می‌باشد). این در حالی است که در کشور هزینه‌های تهیه زمین، کاشت، نگهداری و برداشت محصول بسیار بالا است و ضایعات محصول تا مرحله برداشت و پس از آن تا مرحله فروش محصول بسیار قابل توجه است. به طوری که در بسیاری از موارد، عایدی باغدار از محل فروش محصول، تنها تکافوی هزینه‌های جاری را می‌نماید.

برای بررسی وضع موجود و تعیین مشکلات تولید و نیز ارائه راهکارهایی برای بهبود کمی و کیفی سیب و گلابی، شاخه علوم باغبانی گروه علوم کشاورزی فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران طرحی را به فرهنگستان ارائه داد و پس از تصویب از آذرماه ۱۳۸۱ تا آخر شهریور ماه ۱۳۸۳ بررسی خود را در این باره آغاز نمود. ابتدا با مراجعه به آمارهای موجود در وزارت جهاد کشاورزی استانهای مهم میوه‌خیز کشور در شهرستان‌های عمده تولید این محصول را در سطح کشور مشخص نمود. سپس با تهیه پرسشنامه‌ای، اطلاعات همه جانبه‌ای را از مراکز مهم تولید سیب و گلابی در این استان‌ها بدست آورد. استان‌هایی که در این طرح مورد بررسی قرار گرفتند عبارت بودند از: آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل، اصفهان، تهران، چهارمحال و بختیاری، خراسان، زنجان، سمنان، فارس، قزوین، کردستان، کرمان، کرمانشاه، کهگیلویه و بویراحمد، لرستان، مرکزی و همدان.

نتایج بررسی‌ها نشان داد که در مورد سیب، بدون در نظر گرفتن سطح زیر کشت، بیشترین متوسط عملکرد هکتاری به ترتیب مربوط به استان تهران معادل ۲۴ تن، استان آذربایجان غربی برابر ۱۸/۴ تن و استان آذربایجان شرقی معادل ۱۷/۸ تن بوده و کمترین عملکرد هکتاری با ۸/۱۷ تن مربوط به استان کردستان می‌باشد. از نظر ارقام غالب به جز در استانهای کرمان، قزوین و اصفهان، در سایر استانهای مورد بررسی ارقام سیب «رد دلشس»، «کلدن دلشس» و «گلاب» در سطح بیشتری نسبت به دیگر ارقام کشت می‌شوند. کشت تک محصول در استان کردستان کمتر از دیگر استان‌ها است و در استان‌های سمنان و فارس، کشت تک محصول به تقریب برابر با کشت مخلوط است. در استان‌های آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اصفهان، تهران و خراسان، کشت نوین بیش از ۵۰٪ بوده و نسبت به استان‌های دیگر ارجحیت دارند و به طور کلی سیب به شکل جامی و یا هرمی پیرایش می‌شود و کمتر به صورت کشت‌های داریستی و پهن کاشته می‌شود. به جز استان‌های آذربایجان شرقی و غربی، سطوح زیر کشت کمتر از یک هکتار به مراتب بیشتر است و در این دو استان با وجود سطح زیر کشت وسیع و تولید بیشتر، سطح باغ‌های سیب کمتر از یک هکتار قابل توجه بوده و به ترتیب برابر با ۶۶/۷ و ۶۰٪ می‌باشد. استفاده از پایه‌های همگروهی به جز استانهای خراسان و سمنان که به ترتیب ۳۵ و ۱۹٪ می‌باشد در دیگر استان‌ها درصد ناچیزی را به خود اختصاص می‌دهند. به جز استان‌های اصفهان، خراسان، زنجان، فارس، کرمان و لرستان، در دیگر استان‌ها کشت ارقام دیررس متداول است و ارقام زودرس و میان رس در استان کرمان (۷۴٪/۵)، استان لرستان (۶۵٪) و استان فارس (۶۱٪/۷) در مقایسه با دیگر استان‌های یاد شده در بالا، بیشتر است. استفاده از آبیاری تحت فشار در باغ‌های سیب به جز استان‌های خراسان با ۲۶/۵٪، سمنان با ۳۳/۴٪، فارس با ۲۱/۷٪، کهگیلویه و بویراحمد

با ۱۷/۵٪ آبیاری تحت فشار، در دیگر استان‌های مورد بررسی، آبیاری باغ‌ها به صورت سنتی انجام می‌شود. از طرف دیگر باغ‌های سیب در دوره رشد سالیانه حداقل ۱۰ نوبت و حداکثر ۲۵ نوبت به صورت سنتی آبیاری می‌شوند و در این میان، فاصله هر دو نوبت آبیاری حداقل ۶ روز در استان تهران و حداکثر ۱۳/۵ روز و ۱۵ روز به ترتیب در استان‌های آذربایجان شرقی و خراسان در نوسان است. تعداد دفعات سمپاشی به طور متوسط در دوره رشد حداکثر ۶ نوبت و حداقل معادل یک نوبت در دوره استراحت گیاهان انجام می‌شود. میوه سیب به استثنای استان آذربایجان غربی که ۵۳/۴٪ محصول به صورت فراآوری شده به مصرف می‌رسد در دیگر استان‌های مورد بررسی، بیش از ۷۰٪ محصول مصرف تازه‌خوری دارد. میانگین ضایعات محصول تا برداشت از حداکثر ۳۱٪ در استان کرمانشاه و حداقل ۱/۷٪ در استان آذربایجان شرقی در نوسان است که دلایل متفاوتی با توجه به نظرات متفاوت، می‌توان برای آن برشمرد که در متن خواهد آمد. در مراحل پس از برداشت و تا بازاری رسانی و فروش محصول، میانگین ضایعات محصول از حداقل ۳٪ در استان کردستان تا حداکثر ۱۷/۷٪ در استان فارس در نوسان می‌باشد. بیشترین متوسط عملکرد هکتاری گلایی به ترتیب مربوط به استان‌های خراسان با ۱۵ تن، فارس با ۱۲/۵ تن، اصفهان ۱۰/۸ تن و آذربایجان شرقی ۱۰/۴ تن در هکتار می‌باشد. در صورتی که کمترین متوسط عملکرد هکتاری مربوط به استان‌های چهارمحال و بختیاری با ۴/۲۷ تن در هکتار، کردستان با ۵/۸ تن در هکتار و سمنان با ۶/۰۹ تن در هکتار می‌باشد.

بررسی‌های انجام شده در این طرح نشان داد که برای ارقام غالب گلایی در مراکز مهم تولید این محصول، اطلاعات مشخصی وجود ندارد زیرا ارقامی مانند «شاه میوه کرج»، «شاه میوه اصفهان» و «نطنز» در استان‌های آذربایجان غربی، اصفهان، خراسان، سمنان، فارس و کرمان بیشتر از دیگر استان‌ها کشت می‌شوند. در همین راستا به جز استان‌های اصفهان، خراسان، زنجان، سمنان و کرمانشاه که درصد قابل توجهی از کشت این محصول به صورت تک کشت انجام می‌شود (حداقل ۱۰٪ و حداکثر ۹۰٪) در دیگر استان‌های مورد بررسی، کشت گلایی در درصد بالا به صورت کشت مخلوط انجام می‌شود (حداقل ۱۰٪ و حداکثر ۱۰۰٪). کشت گلایی در استان‌های آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، خراسان، زنجان، فارس، سمنان، کرمان و لرستان به طور محسوس به صورت نوین صورت می‌گیرد در صورتی که در دیگر استان‌ها اغلب کشت گلایی به صورت سنتی است. بین ۳۶/۶٪ تا ۱۰۰٪ سطوح زیر کشت گلایی دارای مساحتی کمتر از یک هکتار بوده و بین صفر درصد تا حداکثر ۵۰٪ از پایه‌های همگروهی به عنوان پایه برای پیوند زدن گلایی استفاده می‌شود. کشت ارقام دیررس گلایی به طور محسوس در استان‌های آذربایجان شرقی، اصفهان، سمنان، کردستان، کرمان و لرستان صورت می‌گیرد. در صورتی که در آذربایجان غربی، خراسان، زنجان، فارس و کرمانشاه کشت ارقام زودرس بیشتر متداول است. استفاده از روش‌های آبیاری تحت فشار به صورت حداکثر ۳۳/۳٪ در استان سمنان، ۳۰٪ در استان زنجان قابل ذکر است در صورتی که در استان‌های آذربایجان شرقی، غربی، اصفهان، کردستان، کرمان، کرمانشاه و لرستان در حدود صفر درصد است. بنابراین باغ‌های گلایی به صورت سنتی آبیاری می‌شوند. در همین رابطه باغ‌های گلایی به طور متوسط حداکثر ۲۵ نوبت در سال و حداقل ۱۰ نوبت در سال آبیاری می‌شوند. در این میان فاصله هر نوبت آبیاری به طور متوسط حداقل ۷ روز در استان زنجان و حداکثر ۱۶ روز در استان اردبیل قابل ذکر است. تعداد دفعات سمپاشی باغ‌های گلایی به طور متوسط در دوره رشد حداکثر ۶/۲۵ نوبت در سال در استان آذربایجان شرقی و حداقل یک نوبت در دیگر استان‌ها است. مصرف میوه گلایی به طور کلی به صورت تازه خوری است و فقط در استان خراسان معادل ۳۵٪ محصول گلایی به صورت فراآوری شده عرضه می‌شود. متوسط ضایعات محصول تا مرحله برداشت از صفر درصد تا ۲۷/۸٪ و از مرحله پس از برداشت تا بعد از انبارمانی و فروش محصول از ۵٪ تا حداکثر ۳۰٪ در نوسان می‌باشد.

نتایج این طرح نشان داد که در سال انجام پژوهش، در میانگین هزینه‌های کاشت، داشت و برداشت یک هکتار سیب کاری عادی (با احتساب قیمت زمین، ماشین‌ها و غیره) به ترتیب برابر با ۵۳۳۰٫۰۰۰ ریال، ۶۵۳۰٫۰۰۰ ریال و ۷۳۴۰٫۰۰۰ ریال و برای گلابی به ترتیب برابر با ۳۸۲۰٫۰۰۰ ریال، ۳۵۵۰٫۰۰۰ ریال و ۳۱۴۰٫۰۰۰ ریال برآورد شده است.

به طور کلی چنین نتیجه‌گیری شد که برای بهبود کمی و کیفی سیب و گلابی در کشور، لازم است اقدام‌های ذیل به طور جدی مورد توجه قرار گیرد:

۱- از هرس نهال‌های آلوده به بیماری‌های خطرناک (باکتریایی، نماتدی، ویروسی و مانند آن) جلوگیری شود و نهال قبل از کاشت به وسیله کمیته‌های مسئول بررسی شود و مورد گواهی قرار گیرد و در موارد مشکوک از حمل نهال از منطقه‌ای به منطقه دیگر جلوگیری شود.

۲- از سموم مؤثر استفاده شود و این سموم به موقع در اختیار تعاونی‌ها قرار گیرد. افزون بر این، مصرف سموم زیر نظر کارشناس صورت گیرد تا از مصرف بی‌رویه و بی‌موقع سموم جلوگیری شود.

۳- از رسانه‌های گروهی برای ارتقاء سطح آگاهی باغداران استفاده شود و در کنار آن توان عملی باغداران برای اجرای مدیریت‌های ویژه باغداری تقویت شود.

۴- باغ‌های نمونه در مناطق مختلف احداث شود.

۵- باغ‌های قدیمی و متروکه به تدریج حذف و از سرمایه‌گذاری برای احیای باغ‌های متروکه و نیمه متروکه و با بازده پایین پرهیز شود.

۶- توسعه باغ‌ها در مناطق کوهستانی و دارای آب و هوای مناسب انجام شود.

۷- شرایط اولیه لازم برای احداث باغ از نظر سازگاری آب و هوایی، خاکی و پایه و پیوندک بررسی شود.

۸- زمان لازم برای برداشت محصول با توجه به نوع و مصرف آن تعیین شود.

۹- باغ‌های تک محصول احداث شوند و از کشت توأم درختان میوه با گیاهان علوفه‌ای پرهیز شود.

۱۰- تعاونی‌های تولید تشکیل و واسطه‌ها و دلالان در امر خرید و جابجایی محصول حذف شوند.

۱۱- محصول‌های باغبانی از جمله سیب و گلابی بیمه شوند.

۱۲- برای افزایش تولید در واحد، سطح باغ‌های نیمه متراکم و متراکم با استفاده از پایه‌های پاکوتاه و ارقام اسپار (Spur) احداث شوند.